

HOFFMANN RÓZSA

A luxemburgi oktatásról

Luxemburg kicsi ország. 2500 km²-es alapterülete parányi pont Nyugat-Európa térképén. 360 ezer lakosa – amelynek egynegyede külföldi, javarészt portugál bevándorló – szinte jelentéktelen sziget a többtízmillió gallo-germán tengerben. És mégis: az európai közösség egyik központja, jelentéktelennek nem mondható tagállama. Svájc után földrészünk második legnagyobb bankparadicsoma. S a statisztikák tanúsága szerint az első vagy a második helyet foglalja el a legnagyobbak között országok sorában. Történelmi múltja viharos: négy évszázadon keresztül a kontinens nagyhatalmai voltak egymást felváltva a gazdái. Függetlenségét a múlt században fokozatosan vívta ki. Államformája alkotmányos monarchia. A nagyherceg mint a legfőbb hatalom megtestesítője és gyakorlója, valamint a demokratikus intézményrendszer egymást jól kiegészítve együttműködik hosszú évtizedek óta.

Jóformán ennyit tudtam arról az országról, ahová 1991 szeptemberében utaztam el ösztöndíjas tanulmányútra egy megnyert pályázatnak köszönhetően. Az utazás célja az volt, hogy ismereteket szerezzek a Nagyhercegség oktatási rendszeréről. Épp erre volt elegendő az öt napba szorított szakmai program: benyomásokat, tapasztalatokat gyűjteni, amelyeket itthon majd hasznosíthatok és tovább is adhatok.

Az idő rövideje miatt érdeklődésemet korlátoznom kellett, és választásom a középfokú oktatás tanulmányozására esett. Nem bántam meg a témaszűkítést. Így ugyanis az ország középiskoláinak több mint egyharmadában (húsz közül hétben) megfordulhattam.

Mindabból, ami figyelmemet felkeltette, szeretnék valamit továbbadni. Hiszen mi magyarok – örvendetes módon – egyre inkább kíváncsiak leszünk arra, hogy mit csinál Európa. A Luxemburgi Nagyhercegség pedig méltán lehet kíváncsiskodásunk tárgya. Mert van mit tanulnunk tőle is, s mert igen keveset tudunk még róla. (*Országos Pedagógia Könyvtárunkban* pl. mindössze egyetlen vékonyka füzetet találtam az ország iskolarendszeréről. Sikerült ezt némiképp kiegészíteni a kintről magammal hozott anyagokkal.) Ez a rendhagyó útbeszámoló az oktatásügy megrögzött kíváncsiskodóinak szeretne vázlatosan személyes tapasztalatokat átnyújtani.

A diákok

A luxemburgi középiskolások külső megjelenésüket tekintve nemigen különböznek a mieinktől. Egyenruhát nem hordanak, divatosan, de nem feltűnően öltözködnek.

Talán valamivel kevesebb hivalkodóan szakadt külsejű fiatalembert, s ugyancsak kevesebb sminkelt, túlcicomázott diáklányt láttam az iskolákban és az utcákon, mint idehaza. A lényeges különbséget inkább a viselkedésükben, s az ebből fakadó iskolai hangulatban véltem megtalálni. Nem tagadom, az ő javukra.

Mind a két intézménytípusban (gimnáziumban és szakmai középiskolában egyaránt) azt tapasztaltam, hogy a fiatalok rendkívül nyugodtak, fegyelmezettek, természetesen viselkednek és vidámak. Harsányságra, durvaságra vagy bántó kulturálatlanságra egyszer sem figyelhettem fel, mert ilyennek nyoma sem volt. Pedig százszámra üldögéltek (tanári felügyelet nélkül!) az ebédszünetekben az iskolák aulájában, vagy tereferéltek az épületeket körülvevő szépen gondozott parkokban. A tantermekben is ugyanez a rend: sehol egy fal- vagy padfirka, eldobott szemét vagy kiöntött kakaó. Pedig nincs tanári ügyelet, sem szigorú rendszabályok. Nem. Kulturáltság van, amely árad az épületek, a parkok, a termek gondozottságából, a tanárok és az iskolai alkalmazottak megjelenéséből (öltözékéből is), de mindenekelőtt viselkedésükből.

Az iskolák belső világa

A középiskolák titkárságának már a belső térkiképzése is olyan, hogy az oda hivatalos ügyeit intézni belépő diák "tisztelt ügyfél"-nek érezhesse magát. Persze ekként is bánik vele az iskolatitkár. De az ennél sokkalta meghatározóbb tanár-diák viszony is inkább a korrekt, felnőttekre jellemző munkakapcsolatra emlékeztet, mintsem nevelő és nevelt közötti, érzelmekkel átszőtt bonyolult viszonyrendszerre. Az osztályfőnök elsősorban adminisztratív vezető. Személyes problémáikkal többnyire az iskolapszichológust keresik fel a gyerekek. (Némelyik iskolában a pszichológus egyúttal lelkipásztor is.) Mégis kialakulnak bensőséges tanár-diák kapcsolatok, de ez inkább a felsőbb évfolyamokra vagy a végzés utánra jellemző.

Az iskolák maguk praktikusán működő munkahelyek, nem kívánnak "második otthonná" lenni. Az osztálytermekből pl. teljességgel hiányzik a felénk divatos dekoráció. Bevallom, én nem találtam ridegnek. A célszerűen kiképzett belső térben így ugyanis minden a tanulásra-tanításra irányul. A tantermi munka ugyanolyan fegyelmezett, mint az iskola arculata. A hazai munkamorált ismerő látogató hitetlenedve tapasztalhatja, hogy nemigen van lógós, az óra munkájába be nem kapcsolódó diák. De görcsös igyekezetet, mindenáron való teljesítményhajszolást sem érzékelttem.

Minek köszönhető vajon ez a kiegyensúlyozott, szellemi munkának kedvező légkör? A luxemburgi kollégák eléggé egyszerű választ adtak kérdéseimre, ami feltehetőleg nem áll távol az igazságtól. Szerintük tudniillik azért ilyen harmonikus az iskolák belső világa, mert a külvilág is ilyen. Nincs ami begyűrűzzön. Mivelhogy nincsenek mély társadalmi feszültségek, olyanok, amelyek kikezdenék a felnőttek (szülők és tanárok), s rajtuk keresztül a gyerekek idegrendszerét.

Úgy sejtem, hogy a helyes válasz azért nem ennyire egyszerű. Ez az irigylésre méltó társadalmi béke önmagában nem biztos, hogy garantálni tudná az iskolák belső harmóniáját. Maga az oktatásirányítás (a minisztérium és személy szerint a

miniszter) is sok-mindent tesz ennek érdekében. Például azzal, hogy kötelező erkölcsstan (alternatívaként hittan) órákat iktatott a tanrendbe. Vagy azzal, hogy jó tanárokról gondoskodik.

Azok az igazgatók, akikkel kollegiális eszmecsere-t folytattam (többnyire négy-szemközt, maximális protokollmentességre és őszinteségre törekedve, így tehát sza-vaikban nem kételkedhetem), kb. 850–900 pedagógus munkáját irányítják. Ők he-ten összesen 6–7 problematikus esetet, azaz általuk gyengének minősített tanárt említettek meg. Válaszukat el kellett higgyem annál is inkább, mert rövid bepillan-tást nyerhettem tanárképzési rendszerükbe.

A tanárképzés

Luxemburnak nincsen egyeteme (egy négyéves egyetemi előkészítő kurzust leszá-mítva). Az érettségizett diákok Európa legkülönbözőbb egyetemeire mennek tanul-ni, ahonnan mint diplomás szakemberek térnek haza. Amennyiben szakmájuknak megfelelő tanári pályára kívánnak lépni, további három évi, iskolához kihelyezett szakmai gyakorlat, s ehhez szorosan kapcsolódó elméleti munka vár rájuk. E három év folyamán tanári munkájuk szigorú, szinte mindennapos ellenőrzés alatt áll. Ta-nári diplomát csak többszöri, bizottság előtt letett sikeres tanári vizsga (gyakorló tanítás) után kaphatnak. Nem ritka a vizsgákon való elvérzés, sem az idő előtti ön-kéntes visszalépés. A luxemburgi pedagógusok így tehát jónevű külföldi egyeteme-ken szerzik meg szaktudásukat, viszont a tanári mesterséget hazájukban sajátítják el. A többlépcsős, szigorú rostákkal szakaszolt tanárképzés eredményeképpen csak kivételként fordulhat elő, hogy alkalmatlan tanár kerüljön végleg a gyerekek közé.

A tanárok helyzete

Maga a diploma még nem garantál sem tanári állást, sem kinevezést. Néhány évnyi szerződéses gyakorlat után, külön miniszteri bizottság dönt évente az új kinevezé-sekről. A kinevezett tanár viszont állami közalkalmazottá válik. Ez a státus magas társadalmi rangot, védettséget, igen jó fizetést, s cserébe bizonyos engedményeket (pl. a sztrájkjogról való lemondást) jelent. Ezek az előnyök visszamenőleg legiti-málják a diploma megszerzéséhez vezető nehéz és hosszú utat, és a pályára vonzzák a komoly szellemi erőket. A jól képzett, jól fizetett és társadalmilag is megbecsült tanárok pedig méltósággal ruházzák fel az iskolai munkát.

Az a benyomásom, hogy a luxemburgi kollégák keményen meg is dolgoznak ezért a társadalmi rangért. Kötelező óraszámuk hetente 22 óra. Tanítványaik elő-menetelét harmadévenként értékelik, a mienkénél bonyolultabb formában. Az ő feladatuk az évvégi vizsgáztatás is. És bár színvonalas tankönyvek állnak rendelkezésükre, feladatlapokat és kiegészítő anyagokat ők is maguknak gyártanak. A nyári szabadságuk is rövidebb a mienkénél (1992-ben pl. július 26-tól szept. 10-ig tart

majd), ám a tanév során több a 6–10 napos szünet (Mindenszentek, Karácsony, Húsvét és Pünkösd).

Szaktanári szabadságuk nem terjed ki a tananyag vagy a tankönyv megválasztására; mindezt az oktatási miniszter írja elő évről évre. Akárcsak az egyes tantárgyak óraszámait vagy a vizsgakövetelményeket. Ám ezeket a szakmai döntéseket nem valamiféle tanárok feje felett lebegő hivatal készíti elő, hanem maguk a tanárok. E célból olyan országos szaktanári bizottságok működnek, amelyekbe valamennyi középiskola delegál képviselőt. A bizottsági munkában való részvétel (ami nem kis időigénnyel járó feladat) is a tanárok munkaköri köteleességei közé tartozik.

Az iskolák szervezete

A luxemburgi középiskolák mind ezer fölötti tanulólétszámmal dolgoznak. Ennél kisebb intézmény működtetése – mint mondják – gazdasági szempontból irracionális volna. Egy osztályba viszont csak 20, max. 24 diákot lehetne helyezni. Tudják és vallják, hogy a magasabb osztálylétszám pedagógiailag már nem lehet hatékony. Az osztályokat (eltekintve néhány gyakorlati tárgytól, pl. informatika vagy szakmai tantárgyak) nem bontják csoportokra.

Az ezer fölötti tanulólétszám 100–150 pedagógust feltételez intézményenként. Ezt a nagyüzemet egy igazgató és a helyettese irányítja. Segítségük: egy, esetleg két iskolatitkár, és szükség szerint a tanári korból választott egy-két adminisztratív munkát végző segítő. Utóbbiaknak kb. 50%-os órakedvezményük van; az igazgató és helyettese rendszerint nem tanít. Gazdasági–műszaki ügyekkel az iskolák nem foglalkoznak; ezt a minisztérium intézi.

Az igazgatót –akárcsak a tanárokat – határozatlan időre nevezi ki a miniszter. A tanári karnak formailag nincs beleszólása a kinevezésbe, ám a miniszterek régóta kikérik a testületek véleményét. Tudják ugyanis, hogy az igazgató csak a tantestület által érhet el eredményeket; ellenére sohasem. A luxemburgi kollégák az utóbbi tíz évből mindössze egyetlen olyan esetre emlékeztek, amikor a tanári kar akarata ellenére lett valakiből igazgató. Elég hamar meg is bukott – mondták –, nem maradt meg sokáig a posztján.

Az iskolai adminisztráció mindenhol magas szinten gépesített. A titkárságok szinte számítástechnikai központokra emlékeztetnek. A fénymásoló gépeket, faxokat, nyilvános telefonokat (természetesen pénzbedobással) diákok is használhatják.

A heti óraszám nem haladhatja meg a 30-at, ezt mindenhol szigorúan ellenőrzik. Naponta 8–12-ig, majd 2–4-ig folyik a tanítás. Délben a kétórás ebédszünetben sokan hazamennek, mások az iskolában maradnak. Ilyenkor népesül be a könyvtár, a tanulói dolgozószobák, az aula, az étterem és a park. A délelőtti négy és a délutáni két óra között viszont gyakorlatilag nincsenek szünetek. A héten két délután szabad, ez a szakkörök és egyéb foglalkozások ideje. A két szabad délutánt a szombat délelőtti tanítás váltja ki.

Ez a napi ill. heti munkabeosztás a tapasztalatok szerint igen intenzív munkatempót eredményez, amely a szünetekkel tagolva mégsem megterhelő vagy kimerítő. Nem is tiltakozik ellene senki. A tanév beosztásáról (évi négy szünet) volt már szó; ennek helyességét viszont többen vitatják.

Iskolaszervezet és vizsgarendszer

Luxemburg oktatásügye hatosztályos egységes elemi iskolára épülő szelektív iskolarendszert ismer. Az elemi iskola elvégzése után minden diák írásbeli vizsgát tesz központi tételek alapján, a saját iskolájában. A vizsga tárgyai: matematika, francia és német. A középiskola a gyermek teljesítménye alapján dönt arról, hogy felveszi-e vagy sem a hozzá jelentkezőt. A legjobb eredményt elérők klasszikus gimnáziumba, a gyengébbek szakmai középiskolába kerülhetnek. A két iskolatípus között elvben lehetséges az átlépés. Van rá gyakorlati példa is, de nem túl sűrű és nem mindig sikeres. Mindkét középiskola-fajta lehetővé teszi az érettségire történő felkészülést. A szakmai középiskolákba járók azonban jóval ritkábban érettségiznek, mint a gimnazisták. A középfokú záróvizsgák jogi érvénye azonos, ám tartalmuk különböző. Széles körű egyetemi továbbtanulásra csak a klasszikus gimnáziumi érettségi vizsga ad felhatalmazást.

A fenti séma persze nagyvonalúan vázlatos. Kerülni is szándékoztam az aprólékos ismertetést, hiszen a téma dokumentációja immár hozzáférhető. Két mozzanatra, amely mély benyomást gyakorolt rám, mégis ki kell térnem. Mindkettő lényegében ugyanannak a gondolatnak (szemléletnek) következetes végigvitelében, a realitásokhoz való pragmatikus alkalmazkodásban gyökerezik.

Az oktatás tartalmáról

E kis lélekszámú nép elveszne Európában, ha nem tanulna meg ott közlekedni. Közlekedésének pedig a nyelvismeret a legfontosabb eszköze. Az ország boldogulásának gazdasági bázisát részben az oda települt Európa-Centrum, részben a bankok alkotják. E két "üzletág" is tömegével igényli a nyelveket jól beszélő fiatalokat, de arra is igényt tart, hogy a munkavállalók korszerű műveltséggel rendelkezzenek.

Ez az elmúlt évtizedekben kialakult alaphelyzet egyebek között két következménnyel járt az oktatásügyben: egyfelől annak felismerésével, hogy az idegen nyelvek tanítása az iskolák egyik legfontosabb dolga. Másfelől szükségsszerűvé vált az általános műveltségkép átértékelése.

Az idegen nyelvek oktatása terén elért eredményeik lenyűgözőek. A luxemburgi iskolás gyerekek az elemi első osztályától kezdve két idegen nyelvet (franciát és németet) kötelező jelleggel tanulnak. A gimnáziumban ezt további nyelvek tanulása követi – választás szerint, amely a legtöbbször az angolnak és a latinak kedvez. E rendszer következtében az ország mára valóban európaivá vált, ahol a legkevésbé iskolázott rétegek tagjai is kommunikálni tudnak az idegenekkel.

A luxemburgi oktatásirányítás leszámolt azzal az illúzióval, amely szerint a XX. század végén létezhet még ún. "mindenoldalúan művelt" fiatal. Az oktatási miniszter kemény küzdelmek árán, de győzelmet aratott a tantárgyi sovinizmus felett, s racionális szakosodási rendszert vezetett be mindkét középiskola-típusban.

A diákok rendszerint az utolsó három évben választanak szakirányt. Ez itt egyértelműen azt jelenti, hogy a választott szakterületen a diáknak igen magas színvona-

lat kell elérnie és komoly eredményeket kell felmutatnia, viszont a többi szakterületen jóval kevesebbet várnak el tőle, mint tették azt a reform előtt. A klasszikus nyelvek ágazatát választók pl. korán abbahagyják a matematika és a természettudományok tanulmányozását, míg a természettudományokban szakosodóknak minimálisra csökkennek a társadalomtudományi stúdiumaik. A specializáció következtében az érettségi vizsgának jóval kevesebb közös és kötelező eleme van, mint nálunk.

Ez a reform a bevezetés pillanatában korántsem volt népszerű a szaktanárok körében. Hiszen ők – akárcsak Magyarországon – szaktárgyuk elkötelezett, harcos hívei. Nehéz volt beletörődnie a matematika- vagy az irodalomtanárnak abba, hogy tantárgyuk többé nem általánosan kötelező érvényű. Ám a reform következtében nem csökkent az oktatás színvonala, és Európa jónevű egyetemei egyre szívesebben fogadják (többnyire külön felvételi vizsga nélkül) a luxemburgi fiatalokat. A Nagyhercegség középiskolái pedig szoros kapcsolatot tartanak fenn a külföldi egyetemekkel. Így pontosan tudják, hogy volt diákjaik hogyan állják meg ott a helyüket.

A közoktatás színvonala

Az egyetemi szint elérése Luxemburgban is, mint mindenütt, a közoktatás igazi fokmérője. E mérték szerint közoktatási rendszerük eredményesnek és színvonalasnak mondható. Egybehangzóan ezt állították mindazok a tanárok, igazgatók és minisztériumi dolgozók, akikkel tanulmányutam során alkalmam nyílt szót váltani. De ugyanezt erősítették azok a német ill. francia szakemberek is, akikkel ügyes-bajos dolgaik intézése közben futottam össze a különböző luxemburgi középiskolákban. És a látottak, a tanórákon tapasztaltak nem cáfolták meg ezt az állítást.

"Nekünk létérdekünk, hogy magas szintű oktatási rendszerünk legyen" – idézem egy magas beosztású minisztériumi tisztviselő világos és köznapi, s természetes meggyőződéssel mondott szavait. "Ehhez először is kiváló tanárok és jól felszerelt iskolák kellene" – tette hozzá. Majd így fejezte be oktatásirányítási ars poeticáját: "A minőséget viszont meg kell becsülni és meg is kell fizetni... A luxemburgi pedagógusok Európá legjobban fizetett tanárai..."